

Hoofstuk 5

KRITIESE TERUGSKOUING

1. EVALUERING VAN NAVORSINGSPROSES GEVOLG

Aan die einde van hierdie navorsing wil ek eerstens krities kyk na die navorsingsproses wat gevolg is. Omdat die navorsingsproses tot bepaalde inhoudelike insigte gelei het, sal daar terselfdertyd ook gereflekteer word op inhoudelike sake met betrekking tot hierdie navorsing.

1.1 MEER AS EEN STEM EN MEER AS EEN VERHAAL

Wanneer die verloop van 'n bepaalde saak in die geskiedenis van die kerk nagevors word, kan die navorser baie maklik alleen en verlore tussen die vergeelde bladsye van sinodale agendas en notules raak in 'n poging om die ware storie te ontsluit. Die navorsingswaardes wat in die sosiaal-konstruksionisme geld het my van gewaande objektiwiteit bewaar en die druk om die één ware verhaal te ontdek van my afgehaal. Ek het ontdek dat die verloop van gebeure en dus ook geskiedenis kompleks en meervlakkig is. Daar gebeur baie meer as wat in 'n verslag of notule opgeskryf gestaan. Ek het 'n bepaalde dinamika beleef tussen wat in die formele kant van kerklike vergaderings besluit is en dit wat vroue op grondvlak beleef het.

Die feit dat 'n klompie vrouepredikante bereid was om hulle belewenis van hulle roeping as predikante te vertel, te midde van die formele proses van toelating in die NG Kerk, het daarvoor gesorg dat 'n meervlakkige, ryker en dikker geskiedenis van vrouepredikante in die NG Kerk die lig gesien het. 'n Kerkgeskiedenisstryker behoort dus meer bewus van die kompleksiteit van gebeure te wees en dit erken en verreken wanneer geskiedenis opgeteken word.

Hulle deelname het ook daarvoor gesorg dat vroue se eie stemme in dié stuk van die NG Kerk se geskiedenis gehoor word. Die geskiedenis is dus nie vanuit die uitsluitlike perspektief van die Kerk of slegs deur my oë weergegee nie. In hierdie opsig kan dit as 'n deelnemende en verhalende proses beskou word.

Hierdie navorsing het ook 'n bydrae gelewer tot die daarstelling van 'n stuk vrouegeskiedenis in die NG Kerk en het 'n bepaalde leemte gevul. Die breë verhaal van vrouepredikante se pad van toelating tot die ampte tesame met die kleiner, dog nie minder belangrik nie, verhale van 'n groep vrouepredikante is nou in een band beskikbaar. Hierdie is 'n stuk "*herstory*".

Een van die voorveronderstelling van die sosiaal-konstruksionisme is dat daar 'n onbeperkte aantal beskrywings en verduidelikings vir 'n saak of gebeure kan wees. Daarom maak die verhale wat hier opgeneem is, nie daarop aanspraak dat dit die volle spektrum van alle vrouepredikante se verhale verteenwoordig nie. Daar is nog ander onvertelde verhale. Die verhale van vroueproponeer of –predikante wat die NG Kerk verlaat het word nie hier gehoor nie. Baie van die vroue wou nie hulle verhale vertel nie en ek kan dit verstaan. Die moontlikheid van herkenning is te groot en dit sou hulle onnodig blootstel. Ek het wel een afspraak gereël gehad en dit is op baie kort kennisgewing gekanselleer. Ek kon daarna nie weer daarin slaag om 'n afspraak met die betrokke persoon gereël te kry nie. Van die ander vroue in hierdie groep is ook óf oorsee óf hulle kontaknommers is onbekend. Die huiwering van diegene wat die kerk verlaat het, het my onder die indruk gebring oor hoe intens persoonlik vroue (en sekerlik mans ook) hulle roeping beleef en hoe diep mense kan seerkry wanneer hulle om verskillende redes nie aan hulle roeping kan uiting gee of voldoen nie.

Ek het twee verhale van vroue wat reeds voor 1960 teologie studeer het in hierdie studie weergegee. Daar is sekerlik nog vroue soos Anna Linde en Jeanne Viljoen wat nooit die geleentheid gehad het om oor hulle roeping te praat of dit uit te leef nie. Dit het my laat besef dat ons in kerkgeskiedenis meer aandag aan die belewenis en ervaring van mense moet gee terwyl hulle nog leef. As diegene wat iets beleef het nie meer daar is nie, is hulle stemme vir ewig stil en kan ons weer eens net terugval op geskrewe bronne wat hoofsaaklik op die institusionele karakter van die kerklike lewe fokus en waarin die kerkhistorikus nie die insette van medenavorsers het nie.

1.2 VERRASSEDE UITKOMSTE

Die navorsingsproses wat ek gevolg het, het ook vir verrassende uitkomstes gesorg. Ek moes onder andere daarteen waak om nie dit was ek as belangrik of betekenisvol ag op my medenavorsers af te dwing nie. Dit was veral die gesprek met gespreksgenoot 8 wat my sensitief hiervoor gemaak het. Die gesprek met haar het my daarvan bewus gemaak dat nie

alle vrouepredikante *per se* met gendersake gemaklik is nie. Sy wou aanvanklik nie aan die gesprek deelneem nie omdat sy nie in terme van gender dink of funksioneer nie. Dit het my gedwing om met haar as gewone predikant en nie soseer as vrouepredikant te praat nie! Dit het die gesprek 'n ander dimensie gegee en sy het ook 'n ander teologiese blik oor mans, vroue en kerklike sake op die tafel geplaas. Daarna het ek ook 'n ongemak met gendersake en veral met die feminisme by ander van my medenavorsers opgetel. Alhoewel ek daarvan bewus is dat daar tog vrouepredikante in die NG Kerk is wat meer simpatiek teenoor die feminisme staan, was my medenavorsers om verskillende redes ongemaklik met 'n feministiese teologiese aanpak of uitkyk en gendersake oor die algemeen. Tog is hulle terselfdertyd verdraagsaam teenoor diegene wat meer feministies is. Ek was voor die aanvang van hierdie studie vaagweg bewus van hierdie ongemak, maar ek het nie verwag dat hulle hulle ongemak in soveel woorde sal formuleer nie. Hiermee saam hang 'n gebrek aan eienaarskap by 'n groot groep vrouepredikante terwyl hulle terselfdertyd die vrugte van oop deure wil geniet. Jonger vrouepredikante is nie regtig bewus van die swaar pad wat van hulle susters moes loop om die deure vir hulle oop te kry nie.

Verder het die persoonlike verhale van vrouepredikante in terme van hulle roeping, studies en kerklike loopbane nog ander verrassende perspektiewe op die tafel geplaas. Ek het aanvanklik gedink, onder invloed van my eie verhaal, dat alle vrouepredikante seer verhale te vertel het. Dit was nie die geval nie. Die verhale in hierdie navorsing gee 'n blik op die negatiewe, maar beslis ook op die positiewe en vervullende verhale van vrouepredikante. Ek het ook diep onder die indruk gekom van die erns waarmee my medenavorsers hulle roepingsverhale bejeën. Nie een vrou het haar roeping ligtelik opgeneem nie.

1.2.1 Die volksmoederdiskoers help om die stilswye van vroue beter te verstaan

In die sosiaal-konstruksionisme word daar op diskoerse gefokus (Demasure & Müller 2006:413). Deur te kyk na watter diskoerse daar oor Afrikanervroue in 'n patriargale samelewing bestaan, het ek die stilswye van die eerste vrouestudente en vrouepredikante gedurende die NG Kerk se besluitnemingsproses beter verstaan. In die volksmoederdiskoers het Afrikanervroue se stemme in die openbare arena stil geraak, ook in die kerk. Hierdie diskoers het 'n invloed op die verloop van die debat rondom die toelating van vrouepredikante gehad. Aan die een kant het dit saam met 'n teologiese fundering vanuit die kerk 'n bepaalde siening oor vroue se plek in die samelewing bevestig. Hiervolgens is vroue hoofsaaklik tot die huishoudelike sfeer beperk terwyl sy terselfdertyd

as die inherente krag van die volk beskou is. Sy is as't ware gepaai met 'n ereposisie en 'n veredelde uitbeelding van haar rol terwyl dit haar terselfdertyd eintlik stemloos gemaak het. Verder het die feit dat vroue hulle in ander vroueruimtes soos vroue-organisasies en die Vrouediens uitgeleef het, gemaak dat hulle vir 'n langer tyd stil tevrede met hulle posisie in die kerk was. Slegs enkele vrouepredikante het stilweg teen die grein van die diskoers in, daarteen gerebelleer deur teologie te gaan studeer met die hoop dat die kerk iewers 'n plek vir hulle sou hê.

Hierdie diskoers is so diep in die Afrikanersamelewing ingebed dat vroue tot in die 1990's redelik afwesig in die openbare arena was. Afrikanervroue is doodgewoon nie daaraan gewoond om in die openbaar op te staan vir sake nie, hulle is eerder stil doeners. Dit verklaar myns insiens ook iets van vrouepredikante se ongemak met die feminisme en die feit dat hulle selfs vandag nog sê dat ander eerder die praatwerk moet doen.

1.3 DIE GEBRUIK VAN 'N POSTFUNDAMENTELE PRAKTIES-TEOLOGIESE METODOLOGIE

Van die bewegings in die postfundamentele prakties-teologiese metodologie het my gehelp om hierdie stuk geskiedenis en die verhale van die vroue te ontsluit.

1.3.1 Die konteks en geïnterpreteerde ervaring

Die debat rondom die toelating van vrouepredikante was vir 24 jaar op die kerklike agenda voordat vroue toegelaat is. Daarna het die NG Kerk vir nóg 'n verdere 17 jaar besin oor die probleme wat vrouepredikante ervaar. Om die verhale van Anna Linde en Jeanne Viljoen te akkommodeer, moes die groter historiese en kerklike konteks oor 'n tydperk van omtrent 107 jaar verreken word. Die groter kontekste waarin die kerklike vergaderings en persoonlike verhale van die verskillende vroue afgespeel het, kon dus net oorsigtelik verreken word. Die invloed wat die groter konteks en diskoerse op vroue oor die algemeen in 'n bepaalde tyd gehad het, is ook telkens verreken. Ek het ook moeite gedoen om met my medenavorsers in hulle konteks te gaan praat. Dit was vir my belangrik om iets van hulle leefwêreld te leer ken en verstaan.

1.3.1.1 Die swygtekste kontekstueel geïnterpreteer

In 'n postfundamentele prakties-teologiese metodologie word die konteks deeglik verreken. Die verloop van die proses om vroue tot die ampte toe te laat is 'n goeie voorbeeld van hoe die NG Kerk in sy sinodale vergaderings vanuit 'n bepaalde konteks na die Skrif gekyk het

en 'n besluit teen die toelating van vroue geneem het. Later en in 'n veranderende konteks het dieselfde kerk meer krities na Bybeltekste gekyk en die kultuur-historiese konteks van die teks self meer verreken en tot ander insigte gekom. Op 'n persoonlike vlak het vrouepredikante die swygtekste vroeg-vroeg kontekstueel geïnterpreteer en groter gewig aan hulle roepingstekste gegee.

1.3.2 Om fyner te luister en regtig te hoor

'n Navorsers moet fyn luister en die regte vrae stel om sy/haar medenavorsers werklik deel van die navorsingsproses te maak. Ek het beslis in die proses van luister en verstaan gegroei. Aan die begin het ek meer biografiese vrae gevra en uit die transkripsies agtergekom dat ek soms te vinnig die volgende vraag gevra het. Later het ek meer betekenisvrae gevra en my medenavorsers het meer kans gehad om hulle verhale en die betekenis wat hulle daaraan heg te vertel.

'n Groepsgesprek tussen my en my navorsingsgenote en 'n gesamentlike proses van interpretasie sou 'n ander dinamika en ander temas na vore gebring het. Dit was egter prakties moeilik om te laat realiseer en dit sou ook 'n baie duur proses gewees het om agt vrouepredikante en -predikante op een slag van regoor die land bymekaar te bring. Ek is tog spyt dat so 'n gesprek nie kon realiseer nie.

Daar was nie geleentheid vir die ontwikkeling van alternatiewe verhale nie omdat dit buite die skopus van hierdie hoofsaaklik kerkhistoriese studie val. Die studie het ook nie 'n terapeutiese inslag gehad nie. Ek is egter van mening dat ten minste drie van die vroue se verhale anders sou kon uitdraai indien daar voldoende geleentheid vir die ontwikkeling van alternatiewe verhale was.

1.3.3 Heilige grond

Ek het reeds gemeld dat die erns waarmee vrouepredikante hulle roeping bejeën my opgeval het. Wanneer hulle hulle verhale vertel het was dit byna soos om op heilige grond te staan en ek was voortdurend daarvan bewus dat intens persoonlike verhale met die neerskryf daarvan openbare besit word en ek kan net bid dat enige leser hierdie roepingsverhale met die nodige versigtigheid sal hanteer.

Die meeste vrouepredikante se ervaring van God was ook baie nou verbind aan hulle persoonlike roepingsverhale en hoe hulle hulle roeping binne en buite die kerk kon vervul. Dit was opmerklik dat hierdie vroue se roeping en hulle ervaring van God se

teenwoordigheid in die hele pad wat hulle moes loop, die een ding was wat hulle laat vasbyt het deur moeilike en onsekere tye. Hulle beleving van God in die kerklike konteks is wisselend. Een van die vroue beleef dat dit juis die kerk is wat haar weg van God neem en 'n ander een ervaar God se sorg te midde van 'n kerklike konteks wat haar vir meer as 'n dekade stief behandel.

In hierdie gesprekke het my navorsingsgenote ruim geleentheid gehad om hulle eie religieuse taal te gebruik en daarom het ek nie hulle roepingsverhale en hulle beleving van God probeer interpreteer nie. Die manier waarop elkeen dit op 'n unieke wyse verwoord het spreek vanself.

Die nuwe A–Z-handleiding vir predikante ken aan die gemeente, ring en kuratorium 'n groter rol in die uitstuur en begeleiding van 'n voornemende predikant toe (NG Kerk 2007: 132, 253–257). Dit sal interessant wees om die impak hiervan oor 'n paar jaar op enige predikant of voornemende predikant se ervaring van God se teenwoordigheid te hoor.

1.3.4 Interdisiplinêre navorsing kan meer lig op bepaalde temas werp

Die postfundamentele teologiese benadering moedig 'n interdisiplinêre gesprek aan. Ek het die algemene historiese konteks en die algemene impak wat die tydvak op vroue gehad het, telkens verreken, maar van 'n diepgaande gesprek is daar nie sprake nie. 'n Interdisiplinêre gesprek oor van die temas wat uit die gesprekke na vore gekom het, sou baie gehelp het om dit beter te verstaan. Een aspek wat verder ondersoek kon word is die groot gesprek rondom werkende vroue en die invloed wat gesinsverantwoordelikhede op professionele vroue het. Vrouepredikante se mening oor die eise wat die bediening op hulle rol as ma's en vroue het, is weer eens wisselend. Sommige hanteer dit probleemloos en vir 'n ander een verhinder haar gesinsomstandighede haar om 'n voltydse beroep te kry.

1.4 BYDRAE TOT METODOLOGIE VAN KERKGESKIEDSKRYWING

Die navorsingswaardes wat in die sosiaal-konstruksionisme geld en die postfundamentele prakties-teologiese metodologie het my gehelp om beter vorm aan die manier waarop die persoonlike verhale van vrouepredikante in hierdie studie gestalte gekry het, te gee. Ek is daarvan oortuig dat mondelinge geskiedenis 'n prominenter rol in kerkgeskiedskrywing behoort te kry. Dit sal 'n vollediger blik op die verloop van gebeure in die kerk bied en ook help om die kompleksiteit van gebeure weer te gee.

Ek hoop hierdie studie sal ook 'n bydrae lewer tot die ontwikkeling en verfyning van 'n eties verantwoordbare metodologie van kerkgeskiedskrywing in 'n postmoderne konteks en in die besonder tot ontwikkeling van mondelinge geskiedenis as 'n metode om die gemarginaliseerdes se stemme in kerkgeskiedskrywing hoorbaar te maak.

2. KERKHISTORIESE BYDRAE

Baie van die insigte waartoe ek gekom het, soos die invloed van die volksmoederdiskoers, is reeds in die metodologiese oorsig weergegee. Vervolgens nog 'n paar sake.

2.1 “HERSTORY” IN PLAAS VAN “HISTORY”

Ek was verras om te sien hoe min aandag vroue en vrouesake in nuwe algemeen historiese werke soos Giliomee se *Die Afrikaner* kry. 'n Boek soos *Women in South African History* wat in 2007 uitgegee is, is óók stil oor Afrikanervroue. Is dit 'n nalantenskap van die volksmoederdiskoers en die feit dat hulle openbare stem regtig stil was? Hierdie stilte oor vroue se rol in die geskiedenis is ook merkbaar in resente kerkhistoriese werke. Daarom was hierdie studie vir my 'n persoonlike ontdekking om uit te vind wat breedweg met Afrikanervroue in die twintigste eeu gebeur het.

Ek hoop hierdie studie het 'n bydrae gelewer om “herstory” oor 'n bepaalde aspek in die NG Kerk se geskiedenis te vertel.

2.2 DIE IMPAK VAN 'N BEPAALDE SKRIFBESKOUIING OP VROUE

Die swygtekste het vir 'n baie lang tyd 'n groot plek in die debat oor vrouepredikante ingeneem. Hierdie tekste is nie net gebruik om vroue uit die ampte te hou nie, maar ook om aan hulle 'n bepaalde rol in die skepping, samelewing en huwelik te gee. Ek sou baie graag wou weet watter invloed die argumente in die eerste paar verslae, dat juis die skeppingsorde en sondeval vroue onbevoeg maak om in die ampte te dien, op vroue in die algemeen en vrouepredikante se selfverstaan het. Omdat my navorsingsgenote die swygtekste eenvoudig as kultuurgebonde beskou het en groter gewig aan hulle eie roepingstekste verleen het, het hierdie tema nie verder aandag gekry nie.

Die onderdanigheid van vroue teenoor mans het ook telkens in die teenverslae na vore gekom. Alhoewel vroue tot die ampte toegelaat is, is ek van mening dat die teologie rondom die swygtekste en die onderdanigheidstekste in Efesiërs 5:21–33 nog sterk in die

NG Kerk en Afrikanersamelewing funksioneer. Hierdie bekommernis word ook opgemerk in die Sinodale verslae oor vrouepredikante in 2004 en 2007. Hierdie Skrifbeskouing het gemaklik gestalte in die volksmoederdiskoers gekry en is later voortgesit in die rol wat aan huisvroue toegedig is. Vandag word dié teologie deur populêre Christelike boeke en konferensies of praatjies vir vroue in stand gehou. Dit word nou net in ander woorde en op 'n sagter manier gestel. Die traagheid om die NG Kerk se strukture op Sinodale vlak in oorstemming met sy besluite oor vroue se posisie in die kerk te verander, is ook 'n bewys daarvan dat die teologie rondom die onderdanigheid van vroue nog sterk leef.

2.3 IMPAK VAN KERKLIKE BESLUITE OP MENSE

Ek was ook verras oor die impak wat die Sinodale besluite van 1986 op vrouestudente gehad het. Voor dit was die debat vir die enkele vroue wat studeer het, redelik ver en vaag. Al was die kerk se deure toe, kon hulle met hulle studies voortgaan ten spyte van die enkele praktiese knelpunte soos die prediking. Met die 1986-besluit om eers met die toelating van vroue te wag, het vroue vir die eerste keer regtig onder die indruk gekom dat hulle vrouwees 'n struikelblok in die oë van die kerk is. 'n Goedbedoelde besluit ter wille van die groter kerklike prosesse het nie met die impak wat dit op vrouestudente se persoonlike lewe gehad het, rekening gehou nie.

Die NG Kerk se onvermoë om gemeentes ná die 1990-besluit om vroue wel toe te laat om predikante te word, op 'n praktiese manier te begelei om omstrede Sinodale besluite te aanvaar, het 'n groot impak op die eerste klomp vroueproponente en –predikante gehad. Dit was amper asof die kerk skouer opgetrek het en gesê het: “Die deur is mos nou oop” en toe gebeur daar niks. As daar vroeër begeleiding en gesprekvoering was, soos tans rondom die proses van kerkhereniging gebeur, kon vrouepredikante dalk vroeër en makliker aanvaar geword het. 'n Meer pastorale pad van bystand en begeleiding in die hele tyd waarin daar 'n ooraanbod van proponente was, sou die seerkry vir van die mans- en vroueproponente help verlig het.

Kerklike taalgebruik het 'n groter impak op vroue as wat gereken word. Ten spyte van 'n beroep wat op die Algemene Sinode van 2004 gedoen is om inklusiewe taal te gebruik, leef die woorde broederkringe en broers (sonder die susters) nog sterk voort. Die leierskap behoort weer eens hier self 'n voorbeeld te stel en duidelike leiding aan die kerk te gee. Susters is nie maar vanselfsprekend by die broers ingesluit nie.

3. TEMAS WAT NIE VERREKEN IS NIE

Vanweë die omvang van hierdie studie is sekere temas nie verreken of in diepte behandel nie. Van hierdie temas is die volgende:

- Daar is nie verreken hoeveel vroue maatskaplike werk gaan studeer het omdat hulle nie teologie kon gaan studeer het nie, om aan hulle roeping gehoor te gee.
- Anna Linde en Jeanne Viljoen het hulle roeping as vrouepredikante in die rol van predikantsvroue uitgeleef. Hierdie tema sou verder ondersoek kon word. In hoe 'n mate het predikantsvroue in 'n vroeëre era hulle persoonlike roeping en bediening in hulle rol as predikantsvroue uitgeleef terwyl hulle ook dalk self predikante sou wou wees?
- Die invloed wat 'n bepaalde ampsbeskouing gedurende die 1970's tot 1990 gehad het, is bloot genoem en nie in diepte ondersoek nie. Dit sou interessant wees om te weer waar die skuif van 'n heersende en gesagvolle ampsbeskouing tot 'n meer dienende ampsbeskouing vandaan kom.
- 'n Pastorale en moontlik liturgiese proses waarin daar erkenning verleen word aan dié vroue wat wel teologie studeer het, maar nooit gelegitimeer of beroep is nie, is slegs genoem, maar nie verder ondersoek of uitgewerk nie. So 'n proses sou egter helend vir die betrokke vroue kon wees. 'n Predikant wat tans in 'n gemeente dien waar 'n vrouepredikant vroeër seergekry het en uiteindelik uit die bediening én die NG Kerk is, het onlangs aan my gesê: “Ons het nog 'n rekening om te betaal, maar weet nie wat om te doen nie.”
- Alhoewel die Universiteit van Stellenbosch reeds aandag aan gendersake gee, is die moontlike inhoud van so 'n kursus en die waarde wat dit kan hê, nie uitgewerk nie.
- Leierskapsontwikkeling en die ontwikkeling van vroue se potensiaal in leierskapstrukture in die NG Kerk sal aandag moet kry. Die inhoud en praktiese gestaltegewing aan so 'n proses sou handig kon wees, maar val buite die skopus van hierdie studie.

4. DIE INVLOED VAN HIERDIE NAVORSING OP MY BEDIENING EN EIE VERHAAL

My roepingsverhaal begin reeds in 1985 en ek is dus nou 22 jaar by die saak van vrouepredikante betrokke. Nadat ek my B.Th-skripsie in 1991 oor die kerkregtelike implikasies van die toelating van vrouepredikante gedoen het, het ek in my jeugdige voortvarendheid gedink dat alles gesê is. My eie verhaal en my intense betrokkenheid by die saak van vrouepredikante op akademiese en kerklike vlak die afgelope sewe jaar het my net meer bewus gemaak van die sensitiwiteit wat daar steeds rondom die saak heers. Ek besef ook dat die vooroordele oor vrouesake en die teologiese lyne oor die plek van vroue in die kerk baie diep lê en dat dit nie noodwendig met 'n paar besluite gaan verander nie. Op 'n stadium het ek gedink dat ek na hierdie studie eers halt gaan roep met my eie betrokkenheid by die saak van vrouepredikante en vrouesake oor die algemeen, maar diep in my hart weet ek dat ek dit nie sal kan doen nie. Dit is onlosmaaklik deel van my roeping, al is dit soms 'n ongewilde pad om te stap.

Die blootstelling wat ek aan die narratiewe benadering gehad het, het 'n besliste invloed op my pastorale werk en my uitgangspunte oor ander mense se verhale. Ek hanteer ander mense se verhale met baie meer respek en versigtigheid. Ek is ook intens bewus van die kompleksiteit van verhale en is versigtig om vinnige antwoorde te gee.

Ek is ook intens daarvan bewus dat roeping 'n voorreg is waarmee die kerk in die breë, maar ook die predikant self nie mag mors nie. My eie roepingsverhaal en die roepingsverhale van my navorsingsgenote het hierdie bewustheid by my verskerp.

5. SAKE VIR VERDERE NAVORSING

Die temas wat nie verreken is nie en in punt 3 aangedui is, kan moontlik tot verdere navorsing lei. Ander temas waarvoor verdere navorsing nodig is, is soos volg:

- Die invloed wat die swygtekste in 1 Korintiërs 14:34–35 en 1 Timoteus 2:11–12 en die onderdanigheidstekste in Efesiërs 5:21–33 op hedendaagse vroue se selfverstaan en die verstaan van hulle rol in die samelewing en huwelik het, kan die kerk help om vrouepredikante spesifiek en vrouelidmate in die algemeen te begelei tot die volle benutting van hulle potensiaal. Potensiaalontwikkeling lê nie soseer net in die

ontwikkeling van programme en projekte nie, maar begin ten diepste by ons verstaan van tekste soos hierdie.

- Drie van my navorsingsgenote het hulle roeping uit die boek Jesaja ontvang. Die invloed van 'n duidelike roeping op predikante met spesifieke verwysing na die roepinstekste in Jesaja kan 'n insiggewende studie wees.
- 'n Goeie ondersoek na die teologie wat in populêre Christelike boeke vir vroue verkondig word, is myns insiens noodsaaklik en dringend. Baie boeke kom uit die Amerikaanse mark en word in Afrikaans vertaal en baie goed bemark. Die invloed van hierdie boeke is groot en dit kan tot 'n sinvolle gesprek met die Christelike boekhandel lei.
- 'n Kerkregtelike studie na die plek en rol van die Vrouediens (nou die Vrouelessenaar) op sinodale vlak in die lig van die taak en bevoegdhede van die Algemene Sinode en die feit dat vroue tot die ampte toegelaat is, is ook noodsaaklik.

6. DIE PAD VORENTOE

Alhoewel vrouesake tans nie hoog op die NG Kerk se agenda is nie, lyk dit asof daar tog 'n paar sake is wat verder aandag sal moet geniet. Van hierdie sake is leierskapsontwikkeling, gendersake in teologiese opleiding en Skrifbeskouing en -hantering rondom die plek van vroue.

Ek hoop dat hierdie navorsing wel 'n bydrae gelewer het tot 'n beter verstaan van die pad wat die NG Kerk geloop het om vroue tot die amp van predikant toe te laat en 'n begrip gekweek het vir die persoonlike verhale wat hulle te midde van 41 jaar se besinning afgespeel het. Ek is diep dankbaar vir elke vrou wat aan haar roeping getrou was.